

Revista Revistelor

Sămănătorul, No. 18—20 (April-Maiu).

În momentul cînd dăm aceste rînduri la tipar, în No. 20 al „Sămănătorului” găsim, sub titlul de „Idei disolvante”, numai începutul răspunsului d-lui A. C. Popovici la observațiile noastre din N-rul trecut.

Dar și acest început e foarte caracteristic.

Firește, că „ideile disolvante”, pentru distinsul publicist, sînt ale noastre, fiindcă, după d-sa, toate ideile, ce nu le împărtășește, nu pot fi decît cel puțin „disolvante”.

Tot așa, de la sine se înțelege, că nici epitetul de „demagogie” nu a putut lipsi din acest răspuns, și pentru aceleași motive.

Și nici învinuirea de „șurubăria ghilemelelor”: cînd cineva se află în posesiunea adevărului absolut, toți eterodoxii sînt cel puțin niște „șurubari”.

De asemenea, e foarte natural ca d. Aurel C. Popovici să creadă de cuviință a ne pune o *notă rea la purtare*: „Rău face d. Stere ce face, foarte rău”...

Aceasta nu mai e decît un inofensiv tic profesoral...

Dar necruțătorul polemist al „Sămănătorului”, nu ne declară încă nici criminali, nici șarlatani, nici intelectuali cu intelectul în plețe, fără obraz, și nici măcar papagali recitatori ai aforismelor franțuzești, ateiste, amoră-

liste, imoraliste, feministe, pacifiste, etc. etc.—și nici măcar... indivizi planetari!..

E un progres, care ne dă nădejdea unui viitor mai bun: poate, cu timpul, va da D-zeu să putem sta de vorbă cu d-sa, fără a ne teme la fiecare moment de a fi striviți sub o avalanșă de imprecățiuni, — în „*illustrațiune*” cu K. Marx, Büchner, Jaurès, Clémenceau, Bourgeois și cu *marcele* Alfred Fouillée”, pentru... ori-ce lipsă de reverență, oricît de ușoară, față de H. St. Chamberlain...

Cu o îndoită plăcere dar, vom urma să discutăm cu D-sa.

Dar mai întăiu: două observații.

Dl. Aurel C. Popovici pare a se formaliza întru cîtva, că recenziile noastre asupra articolelor d-sale n'au fost iscălite, că îl critică un „anonim”.

Este o simplă chestie de obicei: am apucat să nu iscălim notițele din această rubrică, ca și cele din „Miscellanea”, cari adesea sînt rezultatul colaborării colective. Dar bine înțeles, direcția (C. Stere, afară de articole de știință pozitivă) își asumă toată răspunderea, înțit d. Popovici putea să nu mai releveze anonimul.

Dar spre înlesuirea d-sale, declar că scriitorul acestor rînduri, ca și al recenziilor relative la „Convorbiri literare” și „Sămănătorul” din N-rul trecut, sînt chiar eu, C. Stere, și spre a

fixa mai bine ținta săgeților acerbului director al „Sămănătorului”, voi urma să scriu în persoana întâiu.

În al doilea rând, d. Popovici se miră pentru ce m'am „amestecat” în polemicile d-sale, cu toate că nici d-sa, nici adversarii d-sale nu au cerut arbitrajul „Vieții românești”, etc., și mă întreabă, ce ași zice, dacă d. Popovici s'ar amesteca în polemicile mele cu d. Hiotu?

Cum?!

Orizontul cîmpiei monotone a literelor române e de o dată întunecat prin subita apariție a unui vulcan în erupțiune, ce aruncă spre cer stilpi de foc, acopere împrejurimile cu cenușă, scorii și lavă, amenințînd să schimbe tot relieful nostru literar,—și noi, cronicari conștiințioși ai acestei rubrici, ne-am putea face datoria, trecînd asupra acestui fenomen extraordinar, fără să căutăm a-l descrie, a-l caracteriza?

Căci de „amestecat” propriu zis, nu ne-am amestecat în polemicile d-lui Popovici, ci numai le-am caracterizat (Deși aveam și multe motive pentru intervenție directă, fără să mai vorbesc de altele aluzii străvezii la adresa noastră).

Crede d. Popovici că, dacă n'ar fi datoria de cronicari, am găsi noi totmai acest moment, cînd sint altele chestii grave la ordinea zilei, potrivit pentru discuția asupra pretinselor „plagiate” ale lui K. Marx sau asupra valorii-lui Ed. Bernstein?

Ce ași zice dacă ar interveni în polemica cu d. Hiotu?

Hm! Foarte subțire...

Iată ce, prietene:

Un om competent, dacă și-ar spune cuvîntul, de buna credință, într'o chestiune atît de arzătoare ca cea relativă la raporturile dintre latifundii și gospodăriile țărănești,—întotdeauna va fi bine-venit, ori-care ar fi părerea lui. Chiar dacă s'ar „amesteca” în discuția patetică asupra greșelilor de tipar,

în legătură cu chestia agrară, încă această intervenție ar fi mai instructivă, mai interesantă și mai utilă, privind o *problemă concretă* a vieții noastre publice,—decît războiul furibund, pornit locuina în *acest* moment, împotriva „ilustrei companii a marelui Alfred Fouillée”, cu prilejul nevinovatei lor exerciții literare ale unui novice nehibaciou...

„Apar pe dl. Tăzlăuanu”?...

Nu. Am spus destul de lămurit gîndul meu asupra încercărilor literare ale tinărului director al „Lucefărului”, și am scris, avînd în vedere numai acțiunea d-lui Popovici *în țară*.

Dar cînd d. Popovici, justificîndu-și apariția pe arena publicisticii noastre prin necesitatea de „înfrățire” în viața noastră politică, își inaugurează acțiunea de „înfrățire” prin această *campanie de exterminare* motivată de teoria conservatoare,—nu pot să nu-mi exprim nedumerirea. Mai cu deosebire, cînd pentru Ardeal, unde, lupta fiind dată înainte de toate pentru apărarea ființei noastre naționale înseși, toate divergențele teoretice, oricît de adînci, au o însemnătate prea secundară. Și mai ales, că nici nu mi-ași putea măcar încărea conștiința, atribuind d-lui Tăzlăuanu vre-o teorie precisă...

Și atitudinea mea n'a fost dictată de considerații personale: cu d. Popovici aproape de 15 ani păstrez legături de prietenie, pe cînd în ce privește pe dl. Tăzlăuanu, însuși dl. Popovici citează cuvintele sale agresive la adresa „poporaniștilor”...

Dar dacă nici o dată n'am putut înțelege psihologia oamenilor porniți să trîgă cu tuoul în vrăbii, în cazul de față „acțiunea de înfrățire”, întreprinsă de dl. Popovici, amenința să ne ducă la rezultate neașteptate.

Directorul „Sămănătorului” a și ajuns să impute revistei lui Octavian Goga,—„Țara noastră”,—„critici și batjocuri la adresa religiunii noastre creștine”... Și la „Țara noastră” co-

laborează trei fruntași ai clerului de peste munți, cari au depus pentru ea și cautiunea necesară...

*Infrațire... și nu demagogie?... **

De aci puteți vedea nota în care e scris „răspunsul” d-lui Popovici.

În acest prim articol, d. Popovici nu intră în fondul chestiunii, ci numai „prepară atmosfera”. Și trebuie să spunem ca d-sale, cu toată atitudinea-i de Jupiter tonans, nu-i repugnă și oarecari „abilitați”.

Așa, d-sa știe să se folosească de cunoscuta zicătoare franceză: „declară turbat pe cine vrei să-l impuști”.

Și la acest rezultat d. Popovici încearcă să ajungă pe trei căi deosebite:

1) Caută să dovedească că „sint și rămân socialist cu profunde simpatii marxiste”;

2) Să arunce o bănuială asupra „scrupulozității mele științifice”;

3) Să stabilească că eu „în parte unei politici care caută a rupe rîndurile Romînilor de peste munți în mijlocul luptei”...

Să ne oprim puțin, pe rînd, asupra acestor trei puncte.

Față de faptul, că nu numai am declarat de atitea ori că n'am fost nici o dată marxist, dar am și scris împotriva marxistilor noștri o carte întregă (studiul meu în curînd va apărea în volum),—d. Popovici strecoară chiar un cuvînt, că eu numai „mă arat” poporanist...

Adică mă prefac, d-le Popovici?...

Cetitorii îmi vor îngădui să nu mă opresc asupra acestei ciudate concepțiuni, după care o convingere se asămaluește unei boli rușinoase, ce se ascunde, nici asupra reflecțiunilor de ordine morală ce ea îmi inspiră...

Să trecem mai bine la argumentația d-lui Popovici.

D-sa reproduce formula progresului economic dată de mine, în care—după

ce am consacrat un capitol întreg (cap. III.) de peste 30 pagini pentru a dovedi *imposibilitatea de fapt* a dezvoltării la noi a unor ramuri de industrie mare—vorbesc de necesitatea de a introduce monopolul de stat în acele ramuri ce *nu se pot dezvolta* în mod normal, sau fără a se instraina (și acesta e cazul normal, celelalte excepționale, cum am dovedit).

Imediat după această citație, și ca și cum s'ar referi la cuprinsul acestei formule, d. Popovici citează cuvintele: „mai mult, chiar pentru socialistul din Apus nu poate da nici marxismul cel mai „ortodox” și neprihănit”...

„Cred și eu!”,—adaogă d-sa.

Mai întâiu, monopolul de stat, care intră în practica zilnică a politicii noastre economice tradiționale (Sălinele!), n-are nimic comun cu marxismul,—cel mult el intră în sfera *societismului de stat*, practicat și de un Bismarck, predicat de așa numiții „socialiști de catedră” (din cari cei mai mulți sint conservatori. d-le Popovici; nu e o contrazicere aceasta, și în ori ce caz ei sint dușmani ai marxismului). Dacă pentru d. Popovici acestea sint „distincții subtilissime”(1),—il privește.

Dar ce este mai rău, cuvintele citate nu au nici o relațiune cu formula amintită, cum s'ar fi învederat pentru ori-cine, *dacă d. Popovici le-ar fi citat în legătura ce o au în text.*

Iată pasajul în întregime:

„Dar idealul nostru ne poate da,—și acesta e rostul unui ideal,—în învălmășagul inextricabil al luptelor de fie-care zi, firul conducător, călăuză statornică și credincioasă. Și mai mult, chiar pentru socialistul din Apus, nu poate da nici marxismul cel mai „ortodox” și neprihănit”. („V. R”, No. 4, p. 68).

Adică, d-le Popovici, *chiar pentru socialistul din Apus, marxismul,—ca și*

* *Adaus la corectură*; Coala de față fusese culeasă, cînd ziarele ne-au adus vestea sfîrșitului lamentabil ce l'a avut conflictul între d-nii Popovici și Tazlananu. Nu pot schimba cele scrise în text. Dar, cred, consecințele „acțiunii de infrațire” au ajuns palpabile....

orice ideal. — nu poate da mai mult decit un fir conducător...

Cu alte cuvinte, nu numai nu rezultă din spusele mele, că eu aş considera formula dată progresului nostru economic ca un deziderat marxist, ci nu recunosc însuşi marxismul, *chiar pentru Apus*, ca un program de soluţii politice imediate, ci, cel mult, ca un ideal, ce poate da un fir conducător în lupta de toate zilele (de alt-fel în altă parte a studiului meu se poate găsi această idee dezvoltată mai pe larg)..

Şi de aici se deduce marxismul meu !

Nu e o „şurubărie de ghilemele“?...

Că citez pe Kautsky, Bernstein, etc. ? (Şi d. Popovici exclamă cu ironie: „ce-i Faguet faţă cu Kautsky, Bernstein şi Sombart!!“... Tot aşa de logică ar fi imputarea făcută unui om ce ar preferi să poarte ghetetele dela un ciobolar Ionescu oare-care decit dela marele Leon Tolstoi, căruia îi place a se lauda şi cu iscusinţa sa în arta ciobotăriei: „Ce-i Leon Tolstoi faţă cu Ionescu!“)

Dar pe cine să citezi în polemica împotriva marxiştilor, mai ales fiind ţii să întrebuinţezi arme mai sensibile pentru ei?

Nu l-au putut face pe d. Popovici să mă înţeleagă acele cuvinte ale studiului meu, în cari afirm, că încercarea de a sădi socialdemocratismul în România „este nu numai absurdă dar „şi adînc imorală, şi împotriva acestor încercări am afirmat cu tărie „punctul de vedere *poporanist*“ ? („V. R.“ No. 4, 1908, p. 74).

Nu l'au deşteptat atacurile violente împotriva mea ale social-democraţilor ?

No ! Şi d. Popovici găseşte că pentru mine: „Fireşte, poporul (este) pus mereu în opoziţie cu toţi Romîii ce umblă în haine oraşeneşti, cu *albăstrimea*“ !...

Asta după ce consacru un întreg capitol (cap. V) pentru a preciza noţiu-

nea „elementelor sociale pozitive“, şi arăt că astăzi la noi nu pot avea un rol mai activ, decit „clasele mijlocii“, intelectuali etc.—adică, „surtucărima“; după ce chiar în capitolul de încheiere dezvolt pe larg *cele trei accepţiuni* ale cuvîntului „popor“;— şi după ce încheie acea analiză cu cuvintele: „punct de sprijin în toate construcţiunile noastre teoretice asupra progresului social, precum şi punct de plecare pentru orice program politic, ca şi pentru orice activitate publică, nu poate fi decit—poporul din care facem parte, în toate cele trei accepţiuni ale cuvîntului!“... („V. R.“ loc. cit., p. 78).

Ah, amice!...

Aşa polemizează în România, în anul 1908, chiar un om ca Aurel C. Popovici...

Şi mai delicată ajunge chestiunea, cînd d. Popovici atacă „scrupulozitatea mea ştiinţifică“.

D-sa vrea să arăte, că eu falsific ideile lui Faguet, şi caut prin „şurubăria ghilemelelor“, să-l prezint ca avînd simpatii pentru socialism, şi acceptînd socialismul de stat „*fără reserve*“ (!)

Judecaţi :

Eu fac o distincţie riguroasă şi categorică între socialismul revoluţionar, social-democratismul sau marxismul, pe de o parte, şi concepţia socialistă, ca o *concepţie de solidaritate socială*, în opoziţie cu apologia curentă a liberei concurenţe, pe de altă parte.

Şi după ce fac această distincţie,— afirmînd că social-democratismul e învins, şi nu socialismul,— scriu textual

„Spre a învedera hiruînţa *socialismului* (în text anume e subliniat nu „mai acest cuvînt), voiu cita pe un „adversar hotărit al social-democratismului, şi chiar al socialismului revoluţionar în genere, pe cel „lebrul critic literar francez, Emile Faguet“ („V. R.“, No. 4, 1908, p. 71).

Ce face d. Popovici ?

Mai întâiu, nu relevează distincția pe care o fac între socialismul revoluționar și concepția de solidaritate socială, sau socialistă pură, apoi din fraza de mai sus nu reproduce tocmai acele cuvinte în cari arăt că Faguet e adversar hotărât al socialismului revoluționar.

Ast-fel d-sa reușește (!) să mă invi-nuiască că atribuiu lui Faguet simpatii pentru „socialism“ (în alt sens), și citează în urmă, spre a mă doborî, pasajii împotriva colectivismului, etc..

Ce-i asta ?

Mai departe. Eu spun anume că nu citez pe Faguet, ca pe un specialist, ca pe un om competent (acest gânditor, pentru care nu odată ne-am manifestat aici admirația, scrie întoldeauna ca *moralist*, ca psiholog individualist, nu ca economist și sociolog), și nu-l pot cita astfel, fiindcă ideile sale asupra socialismului, cum voiu arăta poate altă dată și cum rezultă chiar din citațiile d-lui Popovici, sînt foarte confuze, ci îl citez tocmai spre a arăta, prin exemplul unei mentalități refractare socialismului, „măsura în care socialismul [repet, ca concepție de solidaritate socială] a pătruns în psihica societății europene“ (cf. „V. R.“ loc. cit., p. 71).

În adevăr, poate fi o dovadă mai bună de triumful unui curent de idei, decît acea infiltrare a lor pe nesimțite în inteligențele cele mai refractare, încît ele ajung cu timpul să formeze „păreră mijlocie“,—cum m'am exprimat, luînd drept pildă pe Faguet,—a unei societăți ?

Spre a dovedi acest proces de infiltrare, am citat cuvintele proprii ale lui Faguet, pe cari d. A. Popovici le reproduce *trunchiat*, sau nu le reproduce de loc.

Așa, d. p., reproduce trunchiat fraza că socialismul „e o doctrină morală, care e ireproșabilă și salutară“, și „ca

doctrină morală trebuie rîspîndită între toate popoarele ca o religie“, etc.

Cînd spun că Faguet acceptă socialismul de stat („fără rezervă“—d. Popovici adaogă de la sine), învederez de asemenea un alt moment de „infiltrațiune socialistă“, bazîndu-mă tot pe cuvintele sale proprii.

Dar mai ales, d. Popovici lasă la o parte din articolul meu (și din Faguet) întreg pasajul, relativ la „socialismul asociaționist“,—încă un caz de infiltrațiune.

Iată acest pasaj în întregime, în care pun în ghilemele și subliniez numai cuvintele proprii ale lui Faguet, omise de d. Popovici :

Ilustrul critic, spun eu,—recunoaște acest socialism asociaționist „*demn de toată considerațiunea și de tot respectul*“, fiindcă „*nu este decît o tre-buință ce știe să-și creeze organul, în perfectă conformitate cu legile naturale și cu legile sociologice cele mai sigure și mai bine întemeiate*“...

Și iată cum e definit acest „socialism asociaționist“:

„Socialismul, care constă în aceea că proletarii se organizează ei înșiși și; fie spre a se hrăni mai ieftin; fie spre a înlocui capitalul capitalist prin capitalul colectiv și a crea ei înșiși o întreprindere industrială, ca stăpîni nu ca servitori; fie pentru a se opăra împotriva exigențelor injuste sau excesive ale patronilor; fie pentru a avea acces la proprietate; fie pentru a constitui proletariatul într'o clasă considerabilă și importantă, cu o mare parte în destinele națiunii și în răspun-derile națiunii“...

Cum vedeți, în cadrul acesta poate intra și sindicalismul și socialismul parlamentar... („V. R“, No. 4, p. 71—72; Faguet, loc. cit. p. 371—2).

În socialismul sau „asociaționist“ Faguet nu mai rămîne în lînitelile unei doctrine pur morale, ale *ideii* de

caritate, ci formulează un *program de luptă, și de luptă a proletariatului*. Și pentru a se convinge că aceasta nu e pentru marele critic francez o simplă scăpare de condei, îl rog pe d. Popovici să citească ce spune el asupra *socialismului lui Lassalle* („*Propos littéraires*“, 2-me série, 1904, p. 296).

Las la o parte, că pentru mine, ca și pentru Höfding d. p., cum am arătat în studiul meu citat, toată chestiunea socială *nu este decît o față a problemei morale*.

Și cînd un *adversar hotărît* al socialismului, un scriitor cumpătat și sceptic (da, d-le Popovici!) face aceste concesiuni socialismului, socot că am dreptul să citoz această pildă „*pentru a învedera triumful concepțiunii socialiste*“, a concepțiunii de solidaritate socială, în opozițiune cu doctrina clasică a liberii concurențe, a tot salvatoare.

Cum să calific dar operațiunea, căreia d. Popovici supune cuvintele mele pentru a mă prezinta drept un „*șurubar*“ ?...

Aici nu mai e vorba de „*scrupulozitate științifică*“, ci de scrupulozitatea, pur și simplu, indispensabilă pentru orice discuție serioasă.

Vădit, dacă aș putea crede pe d. Popovici capabil de o falsificare conștientă, de rea credință intenționată, n'aș mai pierde timpul discutînd cu d-sa.

Dar îl cunosc prea demult pe acest om, prea m'am deprins să-l stimez, ca să pot da această explicație simplistă procedării sale.

Până la proba contrară, nu poate fi decît o sigură explicare: pasiunea oarbă, care-l face să-și peardă libertatea de judecată, să vadă în toate numai ce-i convine și cum îi convine.

E un caz analog cu ceea ce i s'a întimplat cu Fr. Engels.

(A propos.)

D. Popovici, iar revine asupra acestui caz și, deși recunoaște, că Fr.

Engels „*il consideră pe maestrul său aproape infailibil*“, dar adaogă că aceasta—„*il privește*“.

Nu, amice: dacă Engels crede pe Marx infailibil, *nu ai dreptul să citezi „chiar și pe Engels“*, pe baza cuvintelor sale asupra *brulioanelor* maestrului, pentru a dovedi *confuziunea în idei și lipsa de spirit științific* a acestui maestru. Și numai despre *aceasta* era vorba.)

Nădăduesc, iarăși, că celorlții imi vor da voie să nu mă opresc asupra ipotezei d-lui Popovici, că aș fi putut vorbi despre cartea lui Faguet fără să o cetesc...

Încă două cuvinte asupra acestei chestiuni, în fond.

N'am citat cazul lui Faguet, pentru a învedera triumful concepțiunii socialiste, decît din întimplare, fiindcă aveam înaintea mea această carte, pe care o cetisem de curînd, și avînd de gînd să revin asupra chestiunii, cu altă ocazie, mai pe larg.

Cu mult mai bine, de alt-fel, aș putea dovedi acest fapt, invocînd pildele de „*Socialism de stat*“, practicat de guvernele cele mai conservatoare, citînd declarațiile unor bărbați de stat, ca Gladstone, Harcourt, Morley, Salisbury, Clémenceau, etc, până la d. Stolypin,—precum și amintînd faptul, că astăzi e cu puțință participarea la guvern a unor oameni, ca J. Burns, Lloyd George în Anglia, Millerand, Viviani sau Briand în Franța; aș putea face paralele între vechile și noile programe economice ale diferitelor partide „*burgheze*“; precum m'ași putea sprijini pe curentele dominante în știința economică, a căror una din manifestări e și „*socialismul de catedră*“, în cadrul cărnăia intră frunțașii științii germane, etc.

Știu, că d. Popovici iese din incurcătură, cu multa eleganță în asemenea ocazii, declarînd pe toți cei ce nu se potrivesc calupului d-sale, ca oa-

meni de nemic, sau ca niște „zăpăciți“, ce „și-au perdut capul“, etc..

Asupra acestui procedeu, de a împărți toată lumea științifică și literară, în genere, în două tabere de „țapi și oițe“, întrebându-se numai două culori,—albă și neagră.—adică asupra catastofului d-lui Popovici, în care d-su clasifică geniile și „zăpăciții“,—una din armele de predilecție ale d-sale,—voiu reveni cu altă ocazie.

N'a ajuns d-sa d.p. până la a declara, pentru a ne dovedi nulitatea lui Lassalle, că acesta a reușit să „zăpăcească“ pe... Bismarck?..

Cit de simple sint toate lucrurile pentru d. Popovici, cind d-sa operează cu... „bunul simț“!..

Dar nu mă pot opri să nu-i servesc d-sale o pildă: cum explică, admiratul și de d-sa, Emile Faguet „zăpăceala“ lui Bismarck.

El spune că „jidanul“ de Lassalle în 1859 „se révéla homme politique à vue perçante et dont le regard va très loin“... El, cel dintâiu, a văzut consecințele îndepărtate ale campaniei italiene pentru unitatea germană: „il n'y avait peut-être que deux hommes, qui en eussent une idée nette en Allemagne: Lassalle, et je n'ai pas besoin de nommer l'autre“... („Propos littéraires“, 2me série, p. 288 și 289). Acest al doilea e Bismarck, „zăpăcit“ de Lassalle...

Aș putea să înmulțesc până la infinit ast-fel de aprecieri ale lui Faguet (și recomană d-lui Popovici, d.p., „Propos lit.“, 2me série, p. 286, și 4me série, p. 72—73 asupra lui Jaurès; sau asupra altui „jidan“ L. Blum, de ideile cărui Faguet spune totuși că are o adevărată oroare: în „Revue Latine“, No. 2, 1907, p. 66 urm.).

Dar mă tem, că cruntul director al „Sămănătorului“ va declara și pe Faguet „zăpăcit“, ce „și-ar fi perdut capul“, dacă nu și „papagal recitator“...

În ce privește al treilea punct de

acuzăție, că eu ași „ține partea“ unei acțiuni de desbinare a Românilor de peste muntii,—nu mai am nici loc, și la drept vorbind, mi-i și silă să vorbesc...

Cei ce n'au cetit din cite am scris, decit Cap. IV și VII din „Socialdemocratism sau poporanism?“, încă își pot da seama ei iușiși de tot temeiul unor ast-fel de acuzațiuni.

O discretă observație însă: se vede că guvernul unguresc judecă lucrurile din același punct de vedere al patriotismului românesc, ca și d. Popovici, încit pentru a feri, probabil, pe Români din Ungaria de acțiunea „ideilor disolvante“ ale Vieții românești, ce sapă naționalismul lor românesc, din toate revistele ce apar în Regat,—de la „Viitorul social“ din stînga, prin „Neamul românesc“, până la „Convorbiri literare“ și „Sămănătorul“, în dreapta,—numai „Vieții românești“ i-a închis granițele...

Să nu roșiți, d-lor...

Dar până acum cel puțin, însăși „politica de desbinare“ e o fantazie: incidentul regretabil în sine, citat de d. Popovici, nu poate dovedi realitatea ei; ast-fel de incidente și „neisfeli“ se întîlnesc zilnic, ori-unde, în toate întrunirile publice, și ar fi copilăresc să ne alarmeze până într'atita.

Toate acestea sint mijloace mici, iubite amice,—și cu mijloace mici nu se poate susține nici o cauză,—teoretică, sau politică, indiferent,—cu șanse de reușită.

Adevărul adesea e alt de greu să fie dezvălil, problemele vieții sint atât de complicate și incurcate,—încit ori-ce încercare de lămurire teoretică e în totdeauna bine-venită: ori-cit de greșită ar fi ea, tot poate lumina cel puțin o față a problemei, sau cel puțin ne poate ajuta să înlăturăm definitiv unele greșeli.

De aceea, departe de a imita pe d. Aurel C. Popovici, spun hotărît: „bi-

ne, foarte bine face d-sa", intrucit incercă să ne dea o doctrină consequent conservatoare.

Și social-democratismul a fost mai cu ușurință înlăturat, cind și-a dezvoltat toate ideile până la ultima lor consecvență.

Tot acest serviciu ni-l pot face și eforturile d-lui Aurel C. Popovici, in ce privește concepția reacționară.

Voi urmări pe viitor acțiunea d-sale numai din acest punct de vedere,—lăsind la o parte artificiile de polemică. Si nimic n'aș regreta mai mult, decit dacă aceste artificii ar face discuția cu d-sa imposibilă,—inutilă și neinteresantă.

In ce privește observațiile critice ale directorului „Sămănătorului" asupra recentului meu studiu, in fond, voi reveni altă dată.

Până acum constat, că in urma acestui studiu, „Egalitatea" și „Cronica Izraelită" m'au clasat ca „antisemit", punindu-mă alături cu cei mai feroci „mîncători de jidani" ; in „Neamul Românesc", și chiar de pe o catedră universitară, am fost numit „jidovit" și „plătît de jidani"; socialiștii m'au denunțat ca „burghez", șovinist și reacționar ;—iar d. Aurel Popovici acum—ca marxist, cosmopolit, demagog, ce lucrează să rupă rîndurile Romînilor de peste munți...

E vădit că toate aceste acuzații contrazicătoare nu pot fi adevărate, in același timp,—dar se poate ca nici una să nu fie adevărată.

Și acesta este cazul : nu se potrivesc pentru speță etichetele obicinuite...

Pot avea o mîngiere : d. Titu Maiorescu de mult și foarte bine a arătat că această cale trebuie să o percurgă stabilirea ori-cărui adevăr.

Pot deci privi toate atacurile cu seninătatea omului convins, și cu credința că pentru aflarea adevărului sînt inutile vociferările, insultele și gesturile desordonate.

Voiu stărui deci să discut, cu toți cei ce merită discuția, cu aceeași obiectivitate și urbanitate ca și până acum :

e singurul scop vrednic de un publicist serios, acest scop nu se poate realiza fără o anumită cultură sufletească.

Intr-o țară, unde polemicele sînt alit de neînfrîdate,—nu numai in ziaristică, unde ori-ce sfetnic al tronului din „partidul advers" e cel puțin pușgaș, dacă nu trădător de neam, dar chiar și in literatură și știință (cești polemice filologilor noștri, de pilda),—chiar numai stăruința in formele unei polemici civilizate e un act însemnat de cultură, de educație sufletească.

Și ceea ce regret, e că aceste reflecțiuni am fost silit să le scriu cu prijelul ieșirii in arena publicisticii a unui fruntaș al politicii noastre naționale, ca Aurel C. Popovici.

D-nii Anghel și Iosif publică o frumoasă traducere a poemului dramatic „Camoens" de Fr. Halm.

Luceafărul (Maiu) ne aduce o poezie de mare inspirație a lui Octavian Goga : *Prăpastie*.—D. Sandu-Aldea începe o nuvelă, *Dora Prigoreanu*.

Școala. (Februarie-Martie, 1908).—D. N. Iorga.—Cu privire la universitățile de vacanță—invită pe Bucovina la Universitatea de vacanță din *Vălenii-de-Munte*, „tirgușorul de munte din Prahova, unde d-sa și-a întemeiat tipografia și unde se strămută statornic". Cursurile vor începe la 1 Iulie și vor fi „predate de un număr mic de oameni competenți și cu sentimente frumoase". „Din Bucovina s-a cerut întii, spune d. Iorga, ținerea într-o localitate potrivită din România a unor cursuri de vacanță, privitoare la neamul și țara noastră supt toate raporturile, cursuri la care să poată veni și Romîni de peste hotare".

Necesitatea înființării Universității de vacanță din Vălenii-de-Munte se impune pentru toți Romîni : „Cei care nu locuiesc in Regat nu se pot bucura de cultura romînească superioară ; cit privește pe cei din România învățămîntul secundar e cu totul formalist și nu însoțit nimic decit dorința de a parveni prin orice mijloc. De națio-

min. reprezentat prin parlide exploatare. Universitățile... nu există, se poate zice pentru cultura națională modernă". Față de otrăvirea culturii oficiale din Regat de către Stat chiar, d. Iorga a hotărât să înființeze Universitatea din Vălenii-de-Munte. Cine va forma corpul didactic al acestei Universități? D. Iorga ne spune: „Un număr mic de oameni competenți și cu sentimente frumoase”. Cine va forma auditorul universitar? Tot d. Iorga ne spune: „Vor veni puțini Români din România. Vor veni Ardeleani, se întreabă d. Iorga? Poate nu.” Dar, speră d. Iorga că vor veni mulți Bucovineni? Deloc. D-sa, adresându-se către Bucovineni, cu neîncredere, le zice: „Să vă vedem! D-stră ați cerut; acum vi se dă. Dacă nu se va izbuti, nu va fi păcatul celor ce au dat.” Cu tot scepticismul d-lui Iorga, noi îi apreciem încercarea și-i respectăm amărăciunea, fiind se plinge de „acea atmosferă de desconsiderare pe care o crează în jurul oamenilor de merit tăcerea meșteșugită sau calomniile josnice ale unei presei, politice și literare, imunde”.

Ne facem datoria să nu tăcem.

Buletinul Societății Filologice (1907).

O publicație care a ajuns deja în anul III, și totuși noi abia acum ne-am putut-o procura. În cel mai lung articol d. Ovid Densusianu se ocupă de istoria migrațiilor păstorașilor ale Val-deilor, ceea ce-i permite a afirma că „între Carpați și Balcani deoparte, și Alpi de alta, a existat în trecut, prin mijlocirea păstorilor, o legătură care explică asemănările de limbă dintre o regiune și cealaltă”.—D. Candrea stabilește origina dublă a sufixului —*iu* (din —*ivus* și —*ineus*).

Într-o notă d. Densusianu spune câteva cuvinte juste cu privire la d. Gustav Weigand: „D. Weigand, care până acum n-a reușit să lămurească bine nici istoria unui singur cuvânt, critică cu toate acestea în diferite ocazii ce nu e de criticat să propune explicații”.

colul din urmă din Kritischer Jahresbericht publicat de Vollmüller vedem pe d. Weigand susținând etimologii imposibile, așa la p. 99 admite că *pipotă* poate fi *hepată* + **școtum* + influența lui *pipă* și că aceasta e „so klar wie nur möglich“ (de cât și nota dela p. 100 pe care te miri cum cineva o iscălește); despre *tirțiu*, cuvânt așa de interesant, pe care ne mirăm că d. Weigand nu l'a auzit, pentru că e foarte cunoscut în unele regiuni, ca Mehedinți, Prahova, Bapat, ș. a., d-sa spune (p. 92—93) că trebuie să fie disimilațiune din *firțiu*, pe cind *t* se explică foarte bine în derivatul din **tertius* prin faptul că nu se mai găsea dinaintea unui *e* deschis accentuat și nu putea deci trece la *ș*:... greșit spune d. Weigand că *zară* e necunoscut în aromina (p. 102), pentru că e citat chiar în articolul de care se ocupă d. Weigand”. Însuși d. Densusianu se ridică „în contra sistemului de a te exprima asupra unor lucruri care cer mai multă critică cu simple cuvinte ca möglich, unmöglich, einleuchtend”. Observațiile d-lui Densusianu sînt foarte juste și ele ne arată cât de folositor ar fi ca noi Români să avem o revistă filologică periodică care, între altele, să cuprindă și un repertoriu bibliografic critic de tot ce se publică de către străini cu privire la limba română.

Șezătoarea (X, No. 5—6). Material folkloric publicat de d-nii Mateescu și Lupescu.—D. Gorovei publică statutele Societății folkloriștilor din România întemeiată de curînd și careia noi îi dorim tot succesul.—La sfîrșit d. Gorovei reproduce cele „cîteva cuvinte pentru Șezătoarea”, scrise de d. G. Pascu în Arhiva din Iași, „pentru că colaboratorii noștri—zice d-sa—să le albă în vedere, cunoscînd că d. Pascu are dreptate”. Într-o notă finală acelaș autor se plinge cu multă amărăciune de neajunsurile produse de tipografia locală. Nici noi nu sîntem în această privință cu mult mai fericiți decît d-sa!

Revista din Iași (April 1908).

D. Teodorovici aduce probe de

finite după care „talerul zis al principelui Holmski“ este în realitate moldovenesc și a fost bătut de Nicoară vel vornic de țara de sus pentru soția sa Todasia, în primele decenii ale secolului al XVII.—D. Ilie Bărbulescu atacă chipul cum d. Gh. Ghibănescu înțelege a publica documente.

La nouvelle Revue (Mai).—*Raqueni* scrie un articol elogios asupra lui De Amicis, relevând calitățile sale artistice și nobleța lui sufletească. Conversiunea lui la socialism îl făcuse popular în clasele muncitoare și la moartea lui socialistii italieni au publicat un manifest care se termină astfel: Cași Zola în Franța. De Amicis în Italia a simțit că literatura trebuie să redevie militantă, că în conflictul dintre apăsători și apăsați trebuie să îmbrățișeze cauza celor din urmă, chiar dacă aceasta ar dispăcea zeilor, că a se înrola soldat al ideii care are contra ei prezentul și pentru ea viitorul e suprema datorie care nu se discută și că numai cu această condiție cineva poate să trăiască și să moară cu demnitate.

Mercure de France. (Mai).—Într'un art. Citeva cazuri de bovarism colectiv, *Van Gennep* discută în citeva cazuri concrete problema pusă de Nietzsche: în ce măsură convine unui popor să se conceapă, după imaginea propriului său trecut istoric sau după imaginea trecutului istoric a omenirii? Interesant e cazul republicii de Negri Liberia din Africa. Ea e formată din coloniști veniți din America pela 1829. La început rolul preponderent l'au avut cițiva albi. Odată cu pierderea preponderenței lor efective, regresivitatea mintală și culturală a locuitorilor negri din Liberia a urmat cu răpeziciune. Mindria lor a crescut însă, ei au un mare dispreț pentru albi ca și pentru negrii indigeni pe care-i numesc frați păgini. Un observator serios Delafosse explică această regresivitate prin părerea după care negrii în general și Liberienii în particular sînt capabili de perfecționare și de progres, dar perfecționarea și progresul

lor se opresc brusc, dacă căutăm să-i orientăm în senzul civilizației europene. *Van Gennep* conchide că colectivitățile cași indivizii nu se pot adapta decît la anumite medii mentale.

Revue des idées. (Aprilie-Mai).—*Th. Reinwich* scrie despre două descoperiri papirologice de cea mai mare importanță, aceea a analelor lui Kratippos și aceea a comediilor lui Menandru. Cele dintâi, scrise de un istoric conționator al lui Tucidide, ne dau detalii interesante asupra raporturilor dintre Atena și Persia în urma războiului pelopenezian. Cele din urmă ne dau posibilitatea să pătrundem mai bine personalitatea literară a lui Menandru și să apreciem intrucit elogiile pe care i le-a adus antichitatea sînt îndreptățite. Intrigile și situațiile în comediile lui nu sînt variate și se repetă dela o comedie la alta, dar în studiul caracterelor principale Menandru arată o facultate de pătrundere care nu a fost depășită. Acest epicurian luminat și delicat nu a putut vedea decît aspectele frumoase ale Atenei din secolul al III, așa cum era ea atunci, elegantă, sceptică, ușoară, incapabilă de a se pasiona pentru cauzele mari, gustînd numai subtilitatea filosofică și literară. Dar totuși, rămîind omul timpului său, Menandru a știut să nu se piardă în detalii și să degajeze ceia ce era general și etern în sufletul personajelor observate. Primul autor al comediei de caractere apare, prin fragmentele de curînd găsite din comediile lui, ca adevăratul fondator al comediei clasice.

Nuova Antologia. (Mai 1908).—*Pietro Carmine*. Binefacerea modernă. Autorul își propune să studieze una din cele mai moderne forme de asistență publică, anume aceea exercitată de institutele menite să învețe și să procure posibilitatea de a lucra și aceluia care, din pricina unor deformări fizice, nu pot să-și câștige prin ei înșiși existența. Meritul primei aplicări în Italia a acestei forme de asistență revine profesorului Riccardo Gallazzi, directorul Institutului de rachii-

tici, din Milano. Se-nțelege dela sine că metoda instrucției profesionale în asemenea institute trebuie să fie cu totul deosebită de aceea întrebuintată pentru indivizi normali. În cele mai multe cazuri, elevii trebuiesc—pe cât e posibil—viudecați și apoi puși la muncă și de aceia în Germania, multe din asemenea institute sînt anexate pe lângă spitale. Scopul acestor institute fiind ridicarea moralului celor ajuto-rați, dindu-le posibilitatea de a-și câștiga singuri existența, după părăsirea institutului, se-nțelege că nu pot fi primiți în ele decît numai acei care, cu toate diformitățile lor, pot, printr-o instrucție specială, să învețe un meșteșug care să le dea putința de a se întreține singuri. Primirea și acelor nenorociți, pe care diformitățile mai grave îi opresc a ajunge vreodată în stare să se întreție singuri, ar transforma școala într-un ospiciu și, prin cheltuielile provocate, ar împiedica să atingă adevăratul scop. Rezultatele date de diferitele institute existente sînt destul de încurajatoare. Astfel în institutul din Copenhaga—care de altmîntrelea poate fi considerat ca model—din 47 de elevi care și-au terminat educația lor în anul 1901, 20—mai mult de două cincimi din total, prin urmare—și-au învățat meșteșugul așa fel ca pe viitor să poată ei singuri câștiga suficient pentru asigurarea existenței lor. Asemenea institute însă nu pot să trăiască numai prin ele înșile, fără ajutor fie dela stat, fie dela societăți de binefacere și pretutindenea, în Germania, Danemarca, Norvegia acest ajutor nu le este refuzat.

Rivista d'Italia (April 1908).

A. Faggi, Un poet al științei. Mulți au socotit, zice autorul, că domeniul poeziei ar sta în cel mai desăvîrșit antagonism cu acela al științei. Aceasta era și opinia lui Leopardi, pe care a și exprimat-o într-o foarte frumoasă poezie. Cu toate acestea n-au lipsit poeți, în timpurile moderne, care inspirându-se din triumfurile științei, au știut să se ridice la cele mai mari înălțimi ale poeziei. Nu e vorba,

se-nțelege, de poezia didactică care are de scop de a ne învăța, ci de poezia științifică, al cărei singur obiect e frumosul, pe care ea crede că îl poate extrage și din marile descoperiri ale științei. Între științi, acelea care au inspirat mai mult poezia, sînt geologia și astronomia, și se-nțelege ușor pentru ce: cea dintai ne sugerează infinitul în timp, cea de a doua, infinitul în spațiu. Dintre toți poeții științei însă, acel care s-a ridicat mai sus e, fără îndoială, Sully Prudhomme, poet și filosof, nu numai pentru că a scris opere filosofice, ci pentru caracterul intim al inșeși poeziei sale. El, prin exemplu, a probat că progresul științei nu restringe întru nimic cîmpul poeziei, ci din potrivă îi deschide orizonturi nouă și nesfîrșite. Arta, după el, poate și trebuie să pună spiritul nostru în comunicație cu cele mai înalte adevăruri filosofice și științifice. Poezia lui Sully Prudhomme nu e numai filosofică, în înțelesul obișnuit al acestui cuvînt, ci adesea ea își scoate inspirația din descoperirile științelor pozitive. În al său Testament poétique el arată cum ipotezele moderne științifice sînt cu mult mai poetice decît vechile plămăiri ale mitologiei antice. Pentru el esența poeziei stă în a sugera un sentiment prin mijlocul unei imagini; această imagine însă poate la rîndul său să fie un simbol al unei idei științifice. Imagini poetul trebuie să găsească și pentru cele mai abstracte idei. Astfel Sully Prudhomme ajunge să stabilească—in opera sa *Expressions dans les beaux arts*—că abstracția, la urma urmei, este instrumentul poeziei ca și al științei, numai că poeții operează abstracția prin comparație, pe cînd oamenii de știință prin simplificare. Poeții au geniul comparației, prin care stabilesc legături între obiecte diferite, legături pe care nimeni altul nu le-a găsit. Aceasta însă presupune operația analizei mai întai, și de aceea el își definește singur poezia sa :

Le reflet vivant

D'une âme qui analyse un monde en l'éprouvant.

Deutsche Rundschau. (Mai 1908). *Wilhelm Lang, Eduard Zeller.* Amintiri. Suab din naștere, în orașul Tübingen din Suabia, și-a făcut Zeller studiile, și tot acolo s-a abilitat ca privat docent de teologie. Patria sa însă nu l-a distins și 13 semestre a profesat, având sălile de curs pline de auditori, fără să obție nicio înaintare, așa că fără părere de rău, la 1847, a părăsit orașul Tübingen și a primit catedra de teologie oferită, în Berna. De aici înainte cariera sa academică ruerge din succes în succes. După doi ani el este chemat la Marburg și de acolo la 1862, la Heidelberg, unde este preferat rivalului său Kuno Fischer. Acuma Zeller lasă teologia și își îndreaptă cercetările spre domeniul filosofiei, anume spre teoria cunoștinții. În cuvîntarea sa inaugurală, el, între cei dinți, rupe cu logica lui Hegel și ridică lozincă: „Zurück zu Kant“. La 1872, Zeller primi chemarea la universitatea din Berlin și rămase una din gloriile acelei universități până ce se retrase, în vîrstă de peste 80 de ani, în anul 1894. Membru al academiei din Berlin, cavaler al ordinului pour le mérite, doctor al tuturor facultăților, consilier cu predicatul de Excelență, astfel se întoarse Zeller în patria sa, în Suabia, stabilindu-se în orașul Stuttgart, aproape de fiul său, un chirurg mult apreciat.

Activitatea sa ca scriitor este foarte variată și vastă. Teologia l-a preocupat întâiu, supt influența profesorului său Baur, din Tübingen, pe a cărei fiică, Emilia, mai tirziu a luat-o de soție. Această influență a fost atît de puternică, în perioada începătoare a lui Zeller, încît s-a răsfrînt și asupra stilului chiar.

În diferitele sale scrieri filosofice, destul de numeroase, între care cea mai vestită este istoria filosofiei grecești, Zeller n-a dezvoltat nicăiri un sistem propriu filosofic. După cum spune el însuși, într'un articol publicat la 1899 în „Deutsche Rundschau“, sis-

temele filosofice n-au decît o valoare relativă și veșnic sînt răsturnate de către știința care progresa; de valoare prin urmare sînt numai cercetările serioase, pe teritorii marginite, care pot completa și rectifica lacunele sistemelor de până acuma. În felul acesta a contribuit și Zeller prin numeroase cercetări asupra diferite puncte, cercetări în care se vede ușor că sînt părți ale unui tot, expuse fragmentar, dar gîndite unitar, astfel că fără multă greutate s-ar putea reconstrui un sistem filosofic, consecuent cu care Zeller a fost totdeauna.

Nici de viața politică a timpului său Zeller n-a rămas străin; adesea ori a publicat articole asupra chestiunilor politice tosemuate și chiar la vîrsta de 93 de ani, nu-l putea reținea nimene ca să nu apară la urna de vot. Puterea de muncă nu l-a părăsit până la urmă: ultima sa lucrare din „Archiv für Philosophie“ este din anul 1902, cînd el era în vîrstă de 88 de ani!

Deutsche Revue (Mai 1908).

Sir Henry Roscoe, marele învățat englez, publică un articol asupra raporturilor dintre Anglia și Germania. Arătîndu-și admirația pentru poporul german și mai ales pentru știința germană, căreia el îi datorește atît de mult—marele chimist și-a complectat studiile în universitățile germane—el se ridică contra acelor care ar căuta să tulbure relațiile prietenești dintre cele două state. Aceste relații prietenești sînt favorizate, zice el, nu numai de sentimentele de simpatie reciprocă, care leagă pe monarhii ambelor țări, dar și de sentimentul poporului. Aceasta o probează vizitele diferitelor autorități municipale, ziariștilor și a altor persoane influente, precum și prieteneasca atitudine a celei mai bune părți din presă. Dacă din nefericire așa numita „presa galbană“ face o excepție, nu trebuie să se uite că ea nu exprimă adevărata opinie publică. Un singur nour tulbură seninătatea acestei prietenii: flota germană. Anglia nu poate trăi decît „

vind supremația pe mare. De ce Germania își lățește neculenit flota, silind și pe Anglia la continue cheltuieli? Cu să-și apere negoțul și interesele din colonii? Dar contra cui să le apere, căci nimene nu le atacă? Anglia nu opune nicio piedică comerțului german, care poate foarte mult profita din principiile liber schimbiste ale comerțului englez. De aceea la mulți în Anglia, se nasc bănueli. Toate ar lua un sfârșit, dacă împăratul german ar scrie o scrisoare regelui englez, în care s-ar stabili un statu quo și i-ar aduce astfel încheierea unei politici păgubitoare pentru ambele țări.

Acestui articol al lui Sir H. Roscoe îi adaugă V. von Brandt un răspuns în care arată că mărirea flotei germane nu trebuie să supere deloc pe englezi. Germania a suferit multe neplăceri și chiar rușine din pricina lipsei unei flote: la 1848, când corăbiile daneze au blocat porturile germane; la 1864, când nici cu ajutorul austriac n-a putut să-și asigure stăpînirea în propriile sale ape; la 1870, când se aducea pe drumurile mării ajutoare inamicului învins, ca să poată rezista mai mult. Se poate face acum o vină Germaniei că ia măsuri ca pe viitor să nu mai pătească asemenea lucruri? Germania, zice von Brandt, a probat pînă acum că se mulțumește cu ce are și nu poartă proprietatea nimăruia. În ce privește propunerea lui Sir Roscoe ca împăratul să scrie regelui englez, vestigia terrent, zice el. În Anglia o asemenea scrisoare ar fi interpretată ca un amestec în afacerile interne ale ei și ar stîrni mari nemulțumiri.

Sozialistische Monats-Hefte, (30 April 1908). *Etienne Buisson. Acțiunea directă și Socialismul.* Ideia acțiunii directe, în timpurile din urmă, ocupă un loc din ce în ce mai însemnat în discuțiunile socialiste și sindicaliste din Franța și Italia. Și totuși această idee nu e așa de nouă pe cît se pare. Înăia oară a fost formulată de Proudhon, în ale sale *Confessions d'un révolutionnaire*, iar da-

că ne urcăm la originea sa psihologică, apoi toate răscoalele și revoluțiile ce-au fost altăceva decît acțiuni directe? Cum se explică dar succesul acestei idei în Franța? Mai întâi proletariatul francez e prin temperament revoluționar. Apoi reformele sociale propuse de parlament, de către reprezentanții proletariatului, n-au putut fi așa grabnic aduse la îndeplinire. Cei interesați, pierzînd răbdarea, au ajuns să creadă că mai bine ar fi întrebuițarea unei alte metode mai rezezi. Această nepopularitate a parlamentarismului a mai fost mărită apoi prin polemicele și certurile dintre diferitele grupe socialiste din parlament. Astfel teoria acțiunii directe, fără persoane mijlocitoare, s-a potrivit cu gusturile unei părți dintre muncitorii, la care s-au adăugat și anarhiștii. La început teoria, cum era și natural, oferî unor fanatici ocazia de a predica orice violență; cu timpul însă, teoreticienii o moderară mult, cum se poate vedea din cele ce scrie Victor Griffuelhes, secretarul confederației generale a muncii și unul din cei mai convinși partizani ai acțiunii directe. Astfel moderată, teoria aceasta n-ar fi o pricină de separație între sindicalisti și socialisti; ceea ce îi separa adinc însă este chestia acțiunii parlamentare. La sindicalisti sint două teorii: una, antiparlamentară, cere o puternică propagandă pentru abținerea dela vot. Alta, parlamentară, care nu se interesează deloc de opiniile politice ale partizanilor săi, pe cîtă vreme nu părăsese lupta economică. E ușor de văzut, că în practică aceste două teorii sint deopotrivă: amindouă duc la indiferență față de alegeri. Socialistii nu pot accepta asemenea teorii, căci ei nu pot să nu vadă ceea ce Parlamentul poate însemna pentru proletariat, cînd muncitorii conștienți ar trimete cîți mai mulți socialisti în el.

The Contemporary Review. (Mai 1908). *L. March Phillips.* Rolul criticii artistice moderne. Se spune adesea, zice autorul, că funcția criticii

de artă să numai în a explica operele de artă și a ne face să le pricepem și să le simțim mai adinc și că facultatea critică trebuie să urmeze pe cea creatoare. Dacă ne mărginim observația numai la marile epoci artistice creatoare, de exemplu epoca de înflorire a artei grecești și renașterea, s-ar părea că asemenea păreri despre rostul criticii sint cu totul justificate, căci aceste epoci n-au fost deloc însoțite de o dezvoltare similară a criticii filosofice. Decit numai ceea ce s-a putut întâmpla în anumite epoci, nu urmează să se împlinescă totdeauna. Dacă presupunem că anumite împrejurări, în epoca greacă și în cea a renașterii, impuneau dela sine anumite restricții salutare artei și țineau veșnic în lumină înaintea ochilor artiștilor un anumit punct de vedere, care-i ferea de a cădea în greșeli și dacă putem arăta că astăzi asemenea împrejurări nu mai există, atunci se poate ușor pricepe că rolul criticii nu mai poate fi și astăzi acela care era în trecut. Epoca renașterii coincide sau mai bine zis e provocată, de o „mare deșteptare intelectuală”; intelectul este acela care ascute simțul vederii; ochii artiștilor se luminează și încep a vedea lucrurile sub adevăratele lor aspecte. Ca urmare, figurile tradiționale și nenaturale ale artei bizantine, încep să dispară și în locul lor apar figuri de oameni adevărați. Deșteptarea intelectului se face încet și progresiv. Interesul e îndreptat întâi numai asupra omului și mai apoi, treptat treptat, se întinde și asupra celorlalte lucruri și numai întrucât ele stau în legătură cu omul, care formează centrul. Mai întâi asupra lucrurilor făcute de mîna omului: arhitectura, apoi asupra naturii care încunjoară de aproape pe om: natura „domestică”, florile, copacii din grădină; și numai la urmă și

mult mai tirziu asupra naturii sălbatice. Lucrurile pentru care interesul nu s-a trezit, ochiul nu le vede, nu le poate observa, și de aceea, artiștii mari ai renașterii, care pot zugrăvi inouat, și realistic, figuri de oameni și monumente arhitectonice, nu pot zugrăvi cum se cade o stîncă ori un nou. Și de aceea, urmărind aceste studii de dezvoltare, poți cunoaște imediat din ce perioada a renașterii face parte un artist. Astăzi însă dezvoltarea intelectului a făcut ca artiștii să poată observa orice și deci să poată imita în arta lor, pictură ori sculptură, orice. Tehnica și dexteritatea manuală astăzi a atins culmea și tocmai aici stă primejdia pentru artă: Facilitatea în reprezentare și universalitatea interesului expune mult mai ușor pe artist la greșeli. Nu e nevoie să predici selecția și sobrietate unui artist care nu poate zugrăvi decit figura unui sfînt în rugăciune și un acacia; dar astăzi, cînd artistul poate zugrăvi orice, lucrul s-a schimbat. Acuma criticii de artă îi revine rolul de a stabili, după criteriile eterne ale artei: coherență, semnificație și simplitate, un fir conducător în labirintul alternativelor care înconjură pe artist.

Russkoe Bogatstvo, — No. 4. (April 1908). D. I. K-off, serie despre „Noul guvern din Bulgaria”, și arată că un puternic curent al opiniei publice a determinat chemarea la cîrmă a șefilor *partidului democrat*. D-nii Malinov, Takev, cu colegii lor dia minister, sint *radicali*, cu idei foarte înaintate în chestii politice și sociale, dar opera lor întîmpină mari dificultăți, din cauza lipsei de organizare și a opozițiunii ce le fac elementele democratice, din afară de partid. Autorul explică această situație dificilă mai ales prin lipsa de educație politică att a intelectualilor, cît și a maselor populare în Bulgaria.